

ו י נ י צ י א ה

א. המדינה

בקצה צפונה מזרחה של איטליה, בתוך גלי האדריה, שוכנת העיר המהוללה ויניציאה. שאין דומה לה בין כרכי התבל. קבוצת איים קטנים, שבעולם העתיק לא היה לה כל ערך פוליטי, התארגנה ליחידה מדינית חזקה ביותר, ונחשבה במשך מאות שנים בין מעצמות העולם.

ראשיתה של ויניציאה עטופה ערפל. תושביה הראשונים היו, וודאי, דייגים ויישובה היה עלוב. רק במאה החמישית לספירה, סמוך לביטולה של הקיסרות הרומאית, מתחיל הישוב בוויניציאה להראות סימני עלייה. בתחילה לא היה למקום שם כולל, רק שמות האיים הבודדים היו ידועים. השם ויניציאה בא ליישוב החדש משם הפרובינציה הרומאית Venetia, שהשתרעה על היבשת האיטלקית בפינה הצפונית מזרחית של חצי האי. במאה הששית והשביעית המשיך היישוב להתפתח תחת שלטונה של ביזאנטיון ותושביו התרבו לרגל הגירת הרבה אזרחים מן היבשת, שהשתוללו בה במשך תקופה זו המלחמות בין הלונגובארדים והביזאנטינים מצד אחד ובין הנסיכויות הלונגובארדיות המרובות מן הצד השני.

בכל אותה תקופה לא נגעו המהומות בתושבי האיים והיצירה החדשה המשיכה להתגבש כיחידה אדמיניסטרטיבית ופוליטית, שמרכזה נעשה המקום, שבו בנוי הגשר המפורסם הנקרא ריאלטו (Rialto). גם צורות השלטון החלו להתגבש ומאז שנת 697 שלט בוויניציאה דוכס נבחר שנקרא באיטלקית Doce ובמשך אלף ומאה שנה בדיוק (697–1797) שלטו בוויניציאה 120 דוגים. הם ניהלו את השלטון ביד חזקה יחד עם המוסדות הממשלתיים שלהם, שלא נשתנו במרוצת הזמנים אלא שינויים קלים. בכל זאת לא הפריזו שליטי ויניציאה על המידה וממשלתם תמיד ידועה כממשלה הטוליראנטית ביותר באירופה.

עם התרבות האוכלוסיה וארגון מוסדות השלטון, גברה גם האקטיביות הכלכלית. מיישוב של דייגים צמח ישוב של יורדיים נועזים וסוחרים ונוסעים שחבקו זרועות עולם. מתוך שהצליחה העיר-המדינה לשמור על עצמאותה בין שתי הקיסריות: הביזאנטית במזרח והקרולינגית במערב, נעשתה גם מקשר כלכלי טבעי בין שני הגושים האלה. ומאחר שהצי המסחרי גדל, גדל גם הצי המלחמתי, שנועד תחילה רק לצרכי הגנה, והגיע לידי כיבושים קולוניאליים. ראשון בתור היה החוף הדרומי של יוון, הכיבוש הראשון בדאלמאציה

היה סמוך לשנת 1000 וכשנכבשה איסטריה בסוף המאה האחת עשרה, עמדה כבר ויניציאה כמדינה בעלת שטח חשוב.

לתקופת פריחה יוצאת מן הכלל הגיעה המדינה בשעת מסעיה הצלב. לא זו בלבד שבעלי הספינות הויניציאניות הרווחו הון עצום מן התנועה המוגברת בין חופי אירופה וחופי המזרח הקרוב, אלא שתוך תנועה זו רכשו הויניציאנים בסיסי-מסחר חשובים בכל ארצות המזרח הקרוב. להצלחה מיוחדת זכתה המדינה בימי שלטונו של הדוג'ה איגריקו דאנדולו (1192–1205), שביזמתו התכוננה בקושטא קיסרות לאטינית, שהתקיימה קרוב לששים שנה והפכה למעשה את ביזאנטיון למושבה של ויניציאה. בימים ההם נפלו לידי הויניציאנים האי כרתים והרבה מן האיים היוניים.

כיוון חדש ניתן להתפשטותה של ויניציאה, כשהתחילה המדינה בחצי הראשון של המאה הארבע עשרה לכבוש מקומות שונים ביבשת האיטלקית, אולם עיקר הכיבושים האלה נעשה במאה החמש עשרה. קרנה העולה של ויניציאה והסדר הפנימי ששרר בחייה המדיניים, הסבו אליה את תשומת הלב הכללית, ובשנת 1386 ביקש האי קורפו מויניציאה לקחתו תחת חסותה וכעבור מאה שנה (1489) נכבשה גם קפריסין בלא מלחמה. כך נכנסה ויניציאה לחקופה החדשה כמעצמה חזקה מאורגנת יפה ומורכבת משלושה חלקים: (1) המדינה-העיר (La Citta), (2) השטח שעל היבשת האיטלקית (Terra Firma), (3) המושבות במדינות הים (Stato del Mar). אירופה התיחסה אל המדינה הויניציאנית בהערצה כללית והוגי דעות יהודיים במאה השש-עשרה והשבע עשרה ראו בה יצירה פוליטית הנתונה להשגחתו המיוחדת של האלהים וחשבו למצוא לה רמזים בכתבי הקודש.

עם התגבר העצמה המדינית והכלכלית, התחילו גם להיראות סכנות חמורות למדינה הויניציאנית. רעה גדולה נפתחה ממזרח. המלכות העות'מאנית, שכבשה בשנת 1453 את קושטא, שמה קץ למלכות ביזאנטיון ונעשתה יורשתה באירופה. אבל במקום ביזאנטיון, השכן החלש בגדלותו, התישב שכן שעמד בשיא תנופת התפתחותו והיה מלא כוחות עלומים ורוח תקיפה. רעה גדולה שניה נפתחה גם ממערב, כשגילה קולומבוס את אמריקה, והנוסעים האחרים את דרך הים לארצות המזרח. דבר זה שלל מויניציאה מעט מעט את עמדת המונופולין שלה במסחר הבינלאומי, שהיה מקור עשרה הרב ועצמתה הפוליטית. המאה השש עשרה, שהיתה שיא גדלותה של ויניציאה ושבה הגיעה עשירותה, שנצטברה במשך מאות שנים, גם היא לשיאה, נעשתה גם ראשונה לירידתה, מאת שנים של מלחמות קשות, אשר נתנו מכה קשה לויניציאה כמעצמה. עדיין לא היה הדבר ניכר מבחוץ, ויניציאה עוד היתה משמיעה את קולה החזק בעניני אירופה, אבל בירכתי המדינה כבר צמחו, ואף פרחו, סימני הירידה.

בראשית המאה עוד היה לויניציאה ללחום מלחמה קצרה, אבל מלאה סכנות, נגד קואליציה מלאכותית שנוצרה נגדה. מדינות איטלקיות שונות,

והאפיפיור בראשן, כרתו ברית עם קיסר גרמניה ומלך צרפת (ה"ליגה של קימבריי"). במטרה להרוס את המדינה הויניציאנית. ויניציאה עמדה במבחן ויצאה ממלחמה זו בלא הפסדים ניכרים. אבל חמורה יותר היתה הירידה הקבועה של מסחר החוץ והעליה הקבועה של כוח טורקיה. במחצית השניה של המאה נעשתה סכנה זו חמורה מאוד. פרצה המלחמה על קפריסין, שקדמה לה שרפה נוראה בבית הנשק (Arsenale) המפורסם של ויניציאה, ואף שבמלחמה זו עמדו לימין ויניציאה עמי אירופה הנוצריים, שרב היה פחדם מפני חרב טורקיה, נגמרה בכל זאת באבדן האי (1573). כתוצאה מהתרופפות המסחר, החלה גם האוכלוסיה של העיר לרדת במספרה. זה הגיע לממדים גדולים ברבע הראשון של המאה השבע עשרה, כשהאוכלוסיה נתמעטה בעשרים וחמשה אחוז. ואז באה מכה קשה שניה—מגפת הדבר הנוראה משנת 1630, שאכלה שליש מהאוכלוסיה. וכך נשאר בויניציאה בשנת 1632 רק חצי אוכלוסיה משנת 1606 (98.000 במקום 191.000). המחצית השניה של המאה השבע עשרה הביא לויניציאה את אבדן כרתים (1669) ורק החלשת הקיסרות העותומאנית מצד אחד והקיסרות הגרמנית באירופה מהצד השני, גרמו לזה שויניציאה יכלה להמשיך את גסיסתה במשך המאה השמונה עשרה בלא זעזועים קשים. אבל קולה לא נשמע יותר באירופה וסערות המאורעות בעולם כאילו עברו על פניה בלא לנגוע בה והיא אף לא הרגישה בהם. אמנם, גם במאה השמונה עשרה קמו לה לויניציאה מדינאים גדולים ששאפו לתיקון מצב הדברים בעיר ובמושבות, אבל כפי שקבע אחד מהם, לא היה כבר די כוח למדינה החולה לעכל את סמי הרפואה שהיו נחוצים לה. כך נמשכה גסיסתה של המדינה, עד שנאפוליון, בשעת מסעו השני באיטליה, חיסל אותה בשנת 1797, לאחר שהתקיימה 1500 שנה. משנת 1798 היתה ויניציאה שייכת לאוסטריה (בהפסקה קצרה) ואף התקוממות נועזת בשנת אביב העמים 1848 בהנהגתו של עורך הדין דניאלי מאנין (Manin), שהיה ממוצא יהודי, לא הצליחה לכונן מחדש את הריפובליקה. רק עם התכונן איחודה של איטליה, הוחזר החופש לויניציאה והיא נעשתה עיר חשובה במדינה המאוחדת. את עמדתה הפוליטית הגדולה שוב לא רכשה ויניציאה. ערך כלכלי וצבאי יש לה, עם כל חשיבותה, רק בגבולות מסויימים. חשיבותה כעת וחייה כיום בנויים על זכרונות העבר וכמזכרת יצור-פלאים של ההיסטוריה, תוסיף העיר המהוללת וההדורה למשוך לתוכה גלי תיירים עוד רבות בשנים.

ב. העיר ויושביה

ויניציאה העיר בנוייה על קבוצת איים, המונה מספר קטן של איים גדולים ו-117 איים קטנטנים. במקום רחובות יש לויניציאה תעלות מים, על פי רוב צרות מאוד. האיים הקטנים מחוברים זה לזה בגשרים קטנים, אשר מספרם מגיע למאות, אבל עיקר התנועה בעיר הוא על המים—על פני התעלות. תעלה אחת גדולה (Canale Grande) מחלקת את איי העיר לשתי קבוצות גדולות ובמרחק מסויים משתי הקבוצות האלו משתרע האי הגדול ג'ודיקה

(Giudecca), שעליו היתה, כנראה, ההתישבות היהודית הקדומה ביותר בעיר, וממנה בא לו שמו. כלי השיט המשרת את התנועה על פני התעלות נקרא גונדולה (Gondola) והנהו בעל פירסום עולמי. עובדה זו של תנועה על פני המים הולידה אצל יהודי ויניציאה את השאלה: אם מותר לנסוע בשבת בגונדולה ואף שלהלכה נטו להתיר את הדבר, נהגו למעשה לצד החומרה והנסיעה בגונדולה בשבת נשארה בגדר איסור.

אף שהתנועה על פני המים קשה מטבעה מן התנועה על פני רחובות יבשתיים, היתה ויניציאה בכל זאת עיר הומיה ומלאה חיים תוססים. העיר שהיתה אחד המרכזים המסחריים והפוליטיים החשובים ביותר באירופה, משכה לתוכה המוני סוחרים מכל קצות הארץ. לעיר היה לכן מראה רב-גונים. כל ספינה שהיתה מגיעה לנמל, היתה מכניסה קבוצת סוחרים מארץ רחוקה, שהתבלטה במלבושה המיוחד, בתנועותיה ובלשונה. סוחרים מגרמניה וארצות השפלה, רבי חובלים טורקיים בתלבושתם המזרחית, דיפלומאטים מכל ארצות אירופה והמזרח וכל מיני רודפי עושר, מכשפים ושואפי הרפתקאות הסתובבו כאן בהמוניהם. בלט ביחוד היסוד האוריינטאלי בין הזרים בוויניציאה וזה שיווה לעיר אופי חצי מזרחי, כי על כן היתה ויניציאה באמת השער של אירופה אל המזרח. בין הזרים המרובים הסתובבו לא רק סוחרים, דיפלומאטים והרפתקנים. ויניציאה היתה מלאה גם אנשי מדע וסופרים לרוב. השררה (כך נקרא השלטון הויניציאני במקורות העבריים) היתה טולראנטית מאוד לגבי כל אדם, אם רק לא עסק בפוליטיקה פנימית ויניציאנית. כל אדם יכול היה לחשוב כרצונו וגם להביע בפומבי, ואף לפרסם, את מחשבותיו. הוגי דעות חפשיים ומלומדים, שמסקנותיהם לא נתקבלו על דעת הכנסיה הקתולית השלטת, היו באים ברצון לחסות בצל כנפי האריה המעופף, סמלה הגאה של הריפובליקה. חופש המחשבה יצר בוויניציאה גם אחד ממרכזי הדפוס (ולא רק הדפוס העברי) באירופה, כאן יצר אלדו מאנוציו (Manuzio) בשנת 1489 את הדפוס המפורסם שלו, שחלקו בתרבות המודרנית רב ביותר. כאן גם נוצר מרכז חשוב למסחר הספרים הבינלאומי, דוגמת ליפסיה, למשל, בימינו.

השפעת המזרח, שעליה דובר למעלה, התבלטה גם במראה הארכיטקטוני של העיר. צורות בנין אירופאיות התמזגו כאן עם מסורת הבנייה הביזאנטית ועם אלמנטים מזרחיים טהורים. זה שיווה לבנייני ויניציאה חן מיוחד, שכוחו עוד לא פג גם עכשיו. אף על פי שהם היום במצב ירוד. לפני שלוש מאות שנה היו ארמונותיה של ויניציאה חלק מנשמתה של העיר, במידה הרבה יותר גדולה מאשר באחת הערים הגדולות המודרניות בימינו. אצילי ויניציאה, שעשירותם נצטברה ובאה להם במשך דורות מרובים, מאבותיהם ואבותיהם, הרבו בבניית ארמונות, ואין כמעט עיר באיטליה, שארמונותיה כה מפוארים ומרובים כמו בוויניציאה. אדריכלים בעלי שם עולם, ציירים ופסלים ואמני קישוט, נתנו את מיטב כשרונם לארמונותיה של ויניציאה. ולא רק ארמונות

לתפארה נבנו, אלא גם בניני מסחר ומחסנים ענקיים, המתאימים לצרכי מסחר הרב של העיר.

השלטון הויניציאני היה שלטון אריסטוקראטי טהור ואנשיו היו באים מכת קטנה של אצילים, בעלי שמות מצלצלים. הם השגיוחו בשבע עינים, שהאזרחים הפשוטים לא ישאפו לממשלה. כל המרץ של האזרחים העשירים הופנה לצד הנאת החיים וטיפוחה. על ידי זה נעשתה ויניציאה עיר של חגיגות תמידיות, מוסיקה, תיאטרון ומשחק בקוביא. הקראניבאל נמשך חדשים וכל אותו הזמן לא פסקו התהלכות על כר סאן-מארקו ותהלכות הגונדולות על פני התעלה הגדולה. וכשרק נגמר הקראניבאל, החלה שורת חגיגות חדשה וכך רדפה חגיגה אחר חגיגה. הנוסעים מצפון אירופה אשר ביקרו במשך מאות שנים באיטליה, נתרשמו כולם מכשרון החגיגה של תושבי ויניציאה והרבו לספר בספרי מסעותיהם על כל מה שראו עיניהם. בעיקר עניין את תושבי ויניציאה, ואתם את הזרים שהסתובבו בהמוניהם בעיר, היריד הגדול, הֶסְנָסָה (Sensa) שנמשך בימי הקיץ שבועיים בכל שנה. יריד זה היה קשור בחגיגה לאומית גדולה, ה"קידושין" שבין הדוג'ה והים. עם ראשית היריד היה הדוג'ה יוצא בספינת ^{אוצר החכמה} הממשלה אל האדריה ואחריו המון גונדולות מקושטות להפליא וכשהספינה היתה מגיעה למרחב הים, היה הדוג'ה זורק טבעת זהב הימה ו"מקדש" על ידי זה את הים לעם ויניציאה. מעשה סמלי זה, שחזר ונשנה בכל שנה, שימש הפגנת ההכרה הגדולה, כי כוחה ועצמתה של ויניציאה הוא הים.

ההמון הויניציאני עסק לא רק בחגיגות רשמיות. הוא השתדל להפוך את כל חייו לחג גדול אחד. קול שיר נשמע בעיר יומם ולילה, ואף במאה השמונה עשרה, כשהריפובליקה שקעה יותר ויותר לתוך מצב של גסיסה והכל ראו שאין לה עוד תקומה, לא פסק קול השיר והשמחה מפי יושביה.

בכל זה היה, כמובן, לא רק צד בהיר, מבריק, אלא גם צד אפל מאוד. הנטייה לחגיגות החלישה בקביעות את מרץ העם ותרמה את חלקה הגדול לירידתה של הריפובליקה. בתוך ההמון החוגג קל היה לכל מיני הרפתקנים, רמאים וכדומה, שבאו מכל הארצות, לשרוץ ולפתח את אומנותם באין מפריע. מעשי רמאות, מעשי אלמות ורציחות ברחובות הקטנים שבעיר ועל פני התעלות היו תופעת-לווי תמידית של חיי הנחת המלאים שירה. נוסף לזה שרר בויניציאה שלטון יחיד ומלא משחק, משחק הקלפים והקוביות וכל מיני דברים דומים. למשחק התמסרו הכל, כמעט בלא יוצא מן הכלל, מיושבי ארמון הדוג'ה ועד אחרון העבדים. המשחק, או כפי שהוא נקרא במקורות העבריים, "הצחוק", היה במידה כזו חלק מחיי תושבי ויניציאה, שאין לדלג עליו בשום פנים, כשבאים ליתן תיאור מן תרבותה של עיר זו.

כך התנגשו בעיר פלאים זו אור וחושך, מדע וכישוף, מסחר בינלאומי ורמאות. אבל התמונה הכללית היתה של עיר שטופת-אור, עושר ואושר. המוסיקה היתה, והיא עוד כיום, בולטת ביותר ברחובותיה של ויניציאה. ויניציאה

הוציאה את נשמתה כשבת־שיר מרחפת על שפתיה" – כותב סופר המתאר את חורבנה של הריפובליקה.

על רקע מדינה כזו ועיר כזו התפתחו חיי קהילתה היהודית. האור והאפלה בחיי ויניציאה השתקפו בחיי יהודיה בתוך הגיטו. שלוב־זרוע התהלך הגיטו עם ויניציאה רבתי. תור הזהב היה משותף לשניהם וכשהגדלות חלפה – חלפה גם גדלותם של שניהם.

ג. ראשיתה של הקהילה היהודית

מתי הופיעו היהודים לראשונה בוויניציאה לא ידוע בדיוק, אבל על כל פנים היה זה בזמן מוקדם. על היבשת האיטלקית, ממש ממול לאיים הויניציאניים, חיו יהודים כבר במאה העשירית, ואין סיבה לומר, כי עיר המסחר הגדולה לא משכה אותם לבוא לתוכה ולסחור בה. אותו הדבר יש להגיד בוודאות רבה גם ביחס ליהודי ארצות המזרח, שהיו מרבים להביא את סחורותיהם לאירופה. האיסור שהשלטון הויניציאני הוציא עוד במאה העשירית על הסעת יהודים בספינות, מראה כי על כל פנים נראו כבר אז יהודים בעיר.

יישובה היהודי של ויניציאה נוצר, איפוא, על ידי יהודים איטלקיים ויהודים ליוואנטיניים. מקום מושבם הראשון של היהודים, והכוונה בזה בראש וראשונה ליהודים הליוואנטיניים, היה האי Spinalunga, אשר נקרא החל מאמצע המאה השלוש עשרה ג'ודיקה (עיין לעיל, בראש הפרק השני). בג'ודיקה היו מחסני סחורה מרובים והמקום שימש מעין מרכז מסחרי לסוחר־חוץ. גם במסורת ההמון בוויניציאה שמורה העובדה, כי כאן היה מקום מושבם של ראשוני יהודי ויניציאה, ועוד במאה הי"ז התהלכו בין היהודים אגדות על ישוב יהודי קדום בג'ודיקה, על עשירותו המופלגת וקיצו הטראגי.

כמה אמת יש באגדות אלו אין אנו יודעים, אבל הן מוכיחות שאמנם היה כבר בוויניציאה בזמן מוקדם, אולי כבר במאה האחת עשרה, ישוב יהודי בעל אוכלוסיה רבה. אף אם לא נקבל את המספר של 1300 נפשות, הנמסר לנו באחד המקורות בוודאות רבה, אפשר להגיד, כי כיבושה של קושטא על ידי הויניציאנים בשנת 1204, שהגדיל את המסחר בין שתי הערים הגדולות הגדיל גם את האוכלוסיה היהודית בוויניציאה על ידי הגירה מציזאנטיון. במאה הי"ד התחילו לנהור לוויניציאה גם אשכנזים, ובניגוד ליהודי המזרח, שהביאו לוויניציאה את המסחר, הביאו אתם יהודי אשכנז את עסק ההלוואה.

בכל איטליה הצפונית והמרכזית עסקו היהודים בעסק ההלוואה, לפי הזמנת הערים האיטלקיות השונות, שמטעמים דתיים ומעשיים התנגדו לעסקי הלוואה בין נוצרים לנוצרים. כך נתהוותה גם קהילה אשכנזית חשובה, הבנויה על עסק ההלוואה, בעיירה מֶסְטְרִי (Mestre) השוכנת על היבשה במרחק קילומטרים אחדים מויניציאה. במשך המחצית הראשונה של המאה הי"ד התפתחה קהילה זאת והחלה משמשת את אוכלוסי ויניציאה עצמה על ידי מתן הלוואות במשכונות. דבר זה יצר תנועה תמידית של יהודי מֶסְטְרִי לוויניציאה, בקשר

לגביית חובותיהם ומכירת המשכונות. הדבר מובן, שיהודי מסטרי, אשר מקום פרנסתם היתה ויניציאה, שאפו להתיישב שם. אנשי ויניציאה הביטו על זה בעין רעה, כי ברצונם היה לקבל מן היהודים את השירות הדרוש להם בלבד, ועם זה לא לראותם מתהלכים בתוכם. אבל הצורך הכלכלי התגבר על הרגש ובשנת 1366 נחתם חוזה בין הריפובליקה הויניציאנית ומספר באנקים יהודים ממסטרי, שלפיו הורשה ליהודים אלה להתישב, הם, בני ביתם ופקידיהם, בויניציאה עצמה. תמורת זה התחייבו היהודים לפתוח באנקים בויניציאה ולהלוות לויניציאנים סכומים מסויימים על פי חגאים קבועים. חוזה זה שנקרא באיטלקית Condotta, היה למספר שנים קצוב והיה צריך להתחדש עם תום מועד תקפו. קונדוטה זו משנת 1366 היא התכרה הרשמית הראשונה בקהילת היהודים בויניציאה והקונדוטה נשארה במשך ארבע מאות שנים ויותר הבסיס החוקי, שעליו היתה בנויה קהילת היהודים בעיר. אמנם היהודים היו על ידי כך בסכנה תמידית להגרש מן העיר כתום תקופת הקונדוטה, אבל מצד שני לא יכלה השררה הויניציאנית מבחינה „מוסרית“ לגזור על היהודים גירוש, כל עוד הקונדוטה עמדה בתקפה, הואיל והשררה, כשלטון של ריפובליקה מסחרית, השגיחה בשבע עינים על שמירתו ומילוי הקפדני של כל חוזה שהוא. ואם אמנם לא ניצלו יהודי ויניציאה גם הם לפעמים מגירוש, הרי התגלתה הקונדוטה למרות זאת, בפרט מראשית המאה השש עשרה ואילך, כמכשיר חוקי-יעיל, שבעזרתו פרחו ושגשגו עיר ואם בישראל ואשר הודות להיותו קשור בפרק זמן קצוב, הציל לא פעם את היהודים מסכנת גירוש קשה.

הקונדוטה משנת 1366 התייחסה רק אל הבאנקאים ממסטרי, אבל בעיר היו גם יהודים אחרים. בראש וראשונה היו אלה רופאים יהודים, שנהנו בויניציאה במשך מאות שנים מייחס טוב מאוד אליהם. הרשיון הראשון בשביל רופא יהודי הוא משנת 1331, אבל עוד לפני כן היו רופאים יהודים בעיר. כמאה שנים אחר כך, בשנת 1443, החליטה השררה להרשות את התישבותם של רופאים יהודים בויניציאה מבלי כל צורך בקבלת רשיון לכך.

נוסף על אלה היו בויניציאה, ובודאי במספר לא קטן, הסוחרים היהודים הליוואנטיניים, שלישיבתם בעיר לא היה עדיין כל בסיס חוקי. סוחרים אלה נזכרים בתעודות החל משנת 1386 וגם הם כרופאים נהנו מיחס יותר טוב מאשר בעלי עסק ההלואה. להלן יסופר שהיהודים הליוואנטיניים זכו לשבת באין מפריע בכל רחבי העיר, בשעה שהיהודים האשכנזים נסגרו בתוך גיטו, ורק אחר 25 שנה נגזרה גם על הליוואנטיניים גזירת הגיטו.

הקהילה של המלווים היתה כצנינים בעיני ההמון, מטעמים מובנים, והצעקה והדרישה להרחיקם מן העיר לא פסקה אף לרגע. ואמנם, בשנת 1394, עם גמר הקונדוטה, החליטה השררה לא לחדשה ולגרש את היהודים שעסקו בבאנקאות, ואמנם החלו המלווים לחסל את עסקיהם. במהרה נוכחה השררה לדעת כי אין קיום לעיר בלא האשראי המיועד בשביל ההמונים הרחבים, והמשכר

שפרץ הכריח אותה לעשות חוזה חדש עם יהודי מסטרי. אמנם החוזה לא הרשה להם לשבת בבירה, אבל חזקת הישוב במסטרי אושרה וניתנה רשות למלוים לבא לויניציאה לשם מכירת משכונותיהם ולהשאר בעיר מספר ימים קצוב. סעיף זה של החוזה נתן כל מיני אפשרויות לעקוף על איסור הדירה בוויניציאה ואף על פי שהשתדלה השררה ליצור תריס נגד זה על ידי כל מיני הגבלות ועל ידי חידוש חוק הגירוש בשנים 1402, 1409, לא הצליחה בכך ומספר ניכר של יהודים ישב בקביעות בעיר במשך כל המאה החמש עשרה. בעיקר הרבו היהודים אז לגור בשכונות סאן אפולינארי וסאן סילויסטרי. עיקר ההגבלות נגד היהודים היו: חיוב לשאת את אות הקלון בשנת 1394 ואיסור רכישת נכסי דלא נידי בעיר בשנת 1423.

שאלת ישיבת היהודים בוויניציאה לא ירדה מעל הפרק, בפרט כשתעמולה נגד היהודים מצד הנזירים-הדרשנים הגיעה במאה החמש עשרה באיטליה לממדים מסוכנים. אבל לאשרם של היהודים עמדו אז בראש הכנסיה הקתולית הומאניסטים ואנשי ריניסאנס מובהקים, שהיו רחוקים מכל רגש של שנאה גזעית. וכשאחד הנכבדים ביותר ביניהם, הקארדינאל ביסאריון (Bessarion), „היוני הגדול האחרון“, נשאל על ידי שליטי ויניציאה להביע את דעתו בענין היהודים, ענה בלשון ברורה, שאין כל דבר אשר יאסור על היהודים את ישיבתם בוויניציאה או בערי מדינתה.

היחס הכללי של השררה אל היהודים היה טוב. השררה שמרה בקפדנות על הזכויות שהקונדוסה הקנתה ליהודים והגינה במרץ על רכושם של היהודים ועל חייהם מפני כל מעשי אלמות. יש לציין במיוחד את החוק שקבעה השררה, כי אסור לטבול ילדים יהודים קטנים עד בני 14 שנים נגד רצון הוריהם, וכי העושה זאת יענש בעונש של 500 דוקאטים ומאסר לחצי שנה. בימים ההם של טבילות-כפייה, היה בחוק זה הרבה כדי להרגיע את היהודים ביחס לגורל ילדיהם הקטנים. יוצא מכלל הפוליטיקה היהודית של השררה היה רק מקרה עלילת הדם ב-Portobuffolé, עיירה קטנה על היבשת, משנת 1480, שנגמר באופן טראגי מאוד. אבל מקרה זה יש לזקוף על חשבון האמונה בעלילת הדם. שהיתה שלטת בכל צפון-מזרח איטליה בזמן ההוא, חמש שנים אחר עלילת הדם המפורסמת בטרניטו (טרידנט).

כך נמשך קיום הקהילה בוויניציאה, בחלקו רשמי, במה שנוגע ליהודים הליוואנטיניים (אף שחסר כל אישור מצד הממשלה לכך), ובחלקו מוסווה, במה שנוגע ליהודים האשכנזים והאיטלקים, בעלי עסק ההלואה. רק עם ראשית המאה־השש עשרה הגיע קיום הקהילה לידי ביסוס חוקי גמור, בשל המאורעות הקשורים במלחמת הליגה של קאמברי נגד ויניציאה (עיין בפרק הראשון).

ד. כניסת יהודי ויניציאה לתוך הגיטו

הליגה של קאמברי שנתארגנה בשנת 1508, התחילה במלחמה נגד מלכות ויניציאה בשנת 1509. במהרה הגיע הדבר לקרב מכריע, שבו הוכה הצבא

היבשתי של הריפובליקה מכה קשה וצבאות האויב החלו להציף את שטח המדינה שעל היבשת האיטלקית.

ההרס שנגרם על ידי המלחמה והכיבוש של כל ערי המדינה היה רב. אבל הסבל הרב ביותר נגרם ליהודים. בהרבה ערים קם ההמון נגד היהודים ובאין ידה התזקה של השררה, גברו ההתנפלויות על היהודים מיום ליום. יהודי ערי המדינה התחילו בורחים בהמון לעיר הבירה. הכניסה לעיר ניתנה ליהודים בלא כל קשיים, כי לפי הקונדוטה היתה ויניציאה חייבת ליתן ליהודים מחסה בתוכה, במקרה של הופעת אויב חיצוני.

יחד עם היהודים זרם גם הונם לוויניציאה והואיל והצורך בכסף היה רב, זכה עסק ההלוואה לפריחה בלתי רגילה. מספר היהודים בעיר הלך ורב, עד ששוב נתעוררה בקרב הקהל הויניציאני התנגדות ליהודים. פתאום ראו הויניציאנים לא רק שהעיר מלאה יהודים, אלא שהיהודים גם יסדו בתי כנסיות. דבר שהיה אסור על פי חוקי העיר. את הרוגז בין ההמונים הגבירו כל מיני דרשנים, שהטיפו נגד היהודים ברחובות העיר ומעל במות הכנסיות. היהודים סירבו, כמובן, לחזור ליבשת. טענתם היתה שכל עוד המלחמה נמשכת, אין ביכולתם לחזור. צודקת ביותר היתה טענה זו בפי פליטי מסטרי, כי עיר זו נהפכה ממש לתל חרבות.

בראש ציבור הפליטים היהודים עמדו שני אחים לבית משולם, ר' חיים ור' אשר. שניהם היו הבאנקאים הגדולים ביותר במדינה, דבר שהתבטא בשם האיטלקי del Banco, ר' חיים משולם (Vita del Banco) היה בעל באנק גדול בפאדובה ואחיו ר' אשר משולם (Anselmo del Banco) היה בעל תריסר באנקים במקומות קטנים ביבשת. שניהם היו מפורסמים מאוד בתוך הציבור היהודי, כי חוץ ממה שתמכו תמיד ביד רחבה בצרכי הכלל והפרט, ידעו להגן על אחיהם ועל כבוד ישראל ברוח אמיצה ובצורה הנותנת כבוד לציבור המיוצג על ידיהם.

בשנת 1511 גברה הצעקה בקרב ההמונים נגד היהודים, שמילאו שכונות אחדות בעיר. אבל הואיל והמלחמה היתה בעצם תקפה, לא הועילו הצעקות והיהודים המשיכו לשבת בעיר ולנהל בה את עסקיהם. בדרך כלל היתה השררה על צדם, מפני שהשיבה ליבשת היתה באמת בלתי אפשרית ומפני שעל חשבון ישיבת היהודים בעיר מצאה תמיד דרך לסחוט מהם סכומים עצומים לצורך הנהלת המלחמה. התרומות היוצאות מן הכלל של היהודים להנהלת המלחמה הגיעו לעשרות אלפי דוקאטים. בשנת 1512 גדלה כל כך סחיטת הכספים עד שהיהודים סרבו לשלם ובגלל זה נאסרו לזמן מה שבעה מראשי הקהל עם ר' אשר משולם בראש.

כך נמשך הענין עד שנת 1515 ואז קיבל כיוון חדש. הדרישה להרחיק את היהודים מן העיר הוחלפה בתכנית סגירתם בחוץ שכונה מיוחדת. באביב החלו התיעצויות מועצת הממשלה בדבר תכנית זו. בתחילה הציעו להעביר את

כל היהודים לג'ודיקה, המקום ששם היה מושבם הראשון של היהודים בעיר בדורות הקדומים. אבל היהודים התנגדו לתכנית זו בכל כוחם. לאחר עשרה חדשים בערך, באביב 1516, חודשה התכנית, והפעם הוחלט ליצור בשביל היהודים שכונה מיוחדת, במקום הנקרא Ghetto Nuovo, משלחת מטעם היהודים הופיעו בפני מועצת השלטון ולא רק שמיחתה נגד עצם התכנית, אלא אף הוכיחה כי המקום המוצע קטן מדי בשביל האוכלוסיה היהודית של 700 איש. אבל כל המחאות לא הועילו ובסוף מארס 1516 נתקבלה ההחלטה, בראשון לאפריל פורסמה, ולאחר עשרה ימים נוספים הוכרחו היהודים באמת להכנס לתוך הגיטו – הראשון באיטליה, השם Ghetto של שכונת היהודים בויניציאה נתקבל מאז כשם כללי לכל השכונות המיוחדות ליהודים באשר הם שם. המקום בתוך הגיטו היה צר ורבים מבין היהודים עזבו לכן את העיר ויצאו בכיוונים שונים, אבל הרוב הגדול נשאר והתחיל לסדר לו את חיו במקום. רק ר' אשר משולם לא יכול היה בשום אופן להשלים עם סגירתו בתוך חומות הגיטו ובמשך שנים לא פסק מלהציע לשררה מתנות כסף גדולות תמורת הרשיון לגור מחוץ לחומות הגיטו. ר' אשר משולם נפטר בשנת רצ"ב (1532) ונקבר בפאדובה.

הגיטו היה סגור מכל צדדיו ורק שני שערים היו נפתחים ממנו לצד העיר. על השערים הופקדו ארבעה שומרים נוצרים, ששכירותם שולמה על ידי הקהילה. שערי הגיטו היו נפתחים בבוקר עם צלצול פעמוני כנסית סאן מארקו והיו נסגרים עם שקיעת החמה. העונש ליהודים שנשארו ללון בעיר היה רב. רק הרופאים היו יוצאים מן הכלל ולהם הורשה גם ללון מחוץ לגיטו.

גזירת הגיטו משנת 1516 לא חלה אלא על היהודים שעסקו בכאנקאות ובמסחר בבגדים ישנים. היהודים הליוואנטיניים, שבידיהם היה חלק גדול ממסחר החוץ הסיטונאי, היו פטורים משיבת הגיטו. עליהם הוטלה הגזירה רק בשנת 1541. אז הוגדל שטח הגיטו ול-Ghetto Nuovo (הגיטו החדש), שהיה למעשה הגיטו הישן, שהיה תפוס על ידי האשכנזים והאיטלקים, נוסף שטח שנקרא Ghetto Vecchio, היינו גיטו ישן. כשהאוכלוסיה היהודית גדלה, בעיקר על ידי בואם של אנוסים רבים שחזרו בויניציאה לחיק היהדות, הוסיפו בשנת 1633 שטח קטן נוסף, הנקרא Ghetto Nuovissimo (הגיטו החדש ביותר). מאז לא הוגדל יותר הגיטו עד גפול חומותיו.

המקום בגיטו היה צר מאוד והיה לכן הכרח לבנות בתים גבוהים מאוד. ובשל זה היו מקרי אסון מרובים של התמוטטות בתים. הצפיפות הגדולה יצרה סכנה תמידית של שריפות ומגפות. אבל בזה לא היה הגיטו הויניציאני שונה מגיטאות מרובים שקמו אחריו באיטליה במשך המאה השש עשרה והמחצית הראשונה של המאה השבע עשרה.

הבתים בגיטו לא השתייכו אל תושביהם היהודים, כי לרגל האיסור לרכישת נכסי דלא נידי משנת 1423 היה הדבר בלתי אפשרי. הבתים היו

שייכים לבעלים נוצרים, אבל הדרים בהם רכשו לעצמם חזקת ישיבה בהם, וחזקה זו היתה עוברת בירושה מדור לדור, עד שחדרה אפילו לתחוקה של המדינה (Jus Gazaga). שכר הדירה בעד בתי הגיטו היה משתלם בצורה קולקטיבית על ידי הקהילה.

ה. תולדות הגיטו מאז הווסדו ועד חיסולו

כחצי שנה אחרי שיהודי ויניציאה נסגרו בתוך הגיטו, נגמרה מלחמת הליגה של קאמברי ומתנגדי היהודים הרימו שוב צעקה, שהואיל והמלחמה נגמרה יכולים כבר היהודים לחזור לבתיהם בערי היבשת ואין הכרח לסבול אותם יותר בעיר הבירה. אבל כעת, לאחר שנוסד הגיטו, כבר לא היתה כל דעת הקהל נגד היהודים והיו חוגים חשובים שצדדו בזכותם להשאר בעיר. הויכוח בשאלה זו נמשך כשלוש שנים ולבסוף התגברו היהודים על מתנגדיהם בעזרת כל מיני מתנות-כסף לטובת הממשלה ומוסדותיה. הקונדוטה היתה מתחדשת תמיד בלא קשיים יתרים והקהילה התחילה לעלות ולהתפתח.

בתקופה זו החל לנהור לויניציאה אלמנט יהודי חדש. אלה היו האנוסים מספרד, ובעיקר מפורטוגאל, אשר מצאו בויניציאה אפשרות להסיר את מסווה הנצרות מעל פניהם ועם זה להמשיך במסחרם, שהיה חלק חשוב מן המסחר הבינלאומי באירופה. בין האנוסים שבאו יש להזכיר ביחוד את בני משפחת מנדס, ובראשה דון יוסף נשיא. מספר האנוסים הלך וגדל באופן קבוע, עד שהתחילו להפנות אליהם את לב הקהל, ובשנת 1550 הוצאה נגדם פקודת גירוש, שמסיבות רבות לא הוצאה לפועל. בכלל הצטיינה הפוליטיקה של השררה ביחס ליהודים בריבוי פקודות גירוש שלא הוצאו לפועל. פקודות גירוש ניתנו כמעט תמיד כדי להרגיע את ההמונים, אבל בבוא הזמן שנקבע בשביל הגירוש עם תום מועד הקונדוטה, כבר שככה על פי רוב דעת הקהל, והשררה יכלה בנקל לבטל את פקודתה על ידי מתן נימוקים קלי-ערך או אף בלא נימוקים.

חמור יותר היה הדבר בשנת 1571. דון יוסף נשיא לא נתקבל בויניציאה כפי שקיווה. הצעתו, כי השררה תמסור אחד מאייה במושבות לשוב האנוסים, נדחתה. הוא יצא לקושטא וכאן הגיע להשפעה רבה בחצר המלכות עד שנעשה לאדם אשר כל אירופה חרדה ממנו. בהיותו בעמדתו הגבוהה התחיל דון יוסף לרקום מזימות נגד ויניציאה, בשל יחסה הרע אליו ואל משפחתו. עיקר פעולתו היה לשכנע את השולטן שלים להכריז מלחמה על ויניציאה, במטרה לכבוש את קפריסין. דון יוסף קיווה להיות מלכה של קפריסין במקרה של כיבוש האי. התכנית על כיבוש האי היתה קיימת מאז בחוגי הממשלה הטורקית ותעמולתו של דון יוסף רק החישה את הכרזת המלחמה. לפיכך, כשפרצה בשנת 1569 שרפה נוראה בֶּאֶרְסֶנֶזִי בויניציאה, בית הנשק המפורסם של הריפובליקה, חשדו רבים כי ידו של דון יוסף באמצע. ואמנם פרצה המלחמה זמן קצר אחר זה. אבל הענינים לא התפתחו כפי שקיווה דון יוסף. לעזרתה של ויניציאה

יצאו הספרדים והאפיפיור, ובקרב הימי המפורסם על יד ליפאנטו (Lepanto) נוצח הצי התורכי והוכה מכה מכרעת.

בשעת מלחמה זו, שהאשם בה היה, כפי שהכל האמינו, היהודי דון יוסף נשיא, התרומם בויניציה גל של אנטישמיות נוראה. בעיקר סבלו היהודים הליוואנטיניים, שחשדו בהם כי הם עושים מעשי ריגול לטובת תורכיה. ומובן, שתוצאת התעמולה היתה החלטה חגיגית לגרש את היהודים מן העיר. אבל, לאשרם של היהודים לא יכול היה הגירוש לצאת לפועל לפני תום מועד הקונדוטה. כשהגיע הזמן הקבוע בשביל הגירוש, נשתנתה השקפת השררה על הענין באופן יסודי. סיבות שונות היו לדבר: מצד אחד לא הצליחה הקואליציה הנוצרית להוציא מנצחונה על יד ליפאנטו את התועלת הפוליטית הדרושה, והמלחמה נמשכה והסתבכה. בויניציה קמה, איפוא, נטייה טבעית לזכרות שלום עם טורקיה. גם הטורקים מצדם שאפו לשלום, כי המפלה על יד ליפאנטו הורידה את דון יוסף מעמדתו למרות שקפריסין נשארה באופן קבוע בידי טורקיה. וכשחסרה השפעתו של דון יוסף חסר גם החשק להמשיך במלחמה. הויניציאנים מצדם לא רצו עכשיו לעשות שום מעשה ראדיקלי ביחס ליהודים, כי גם אחר נפול דון יוסף היו בקושטא יהודים שהשפעתם על הדיפלומאטיה הטורקית היתה רבה. מצד שני הוסבר לשררה על ידי בא כוחה בקושטא, שהכיר שם יפה את מצב הענינים, כמה גדל כוחה של טורקיה על ידי ההון הרב והמרץ וידיעת העולם, שהביאו לתוכה מגורשי ספרד והאנוסים מפורטוגאל. קם, איפוא, חשש, שהיה מבוסס לגמרי, כי במקרה שיהודי ויניציה יצטרכו לצאת מן העיר, יפנו לטורקיה, וזו תזכה לתוספת הון וכוח במידה גדולה מאוד.

מכל הטעמים האלה הלך ונשתכח ענין הגירוש וכשהגיע זמן תום הקונדוטה, בטלה פקודת הגירוש החגיגית כמעט מאליה. זמן קצר אחר כך הגיע לויניציה כשליח השולטן ר' שלמה אשכנזי, רופא מפורסם, יליד אחת הערים הקטנות שבמלכות ויניציה, אשר עלה לגדולה בקושטא אחר נפילתו של דון יוסף. הוא נתקבל בכבוד יוצא מן הכלל על ידי השררה עם הדוגמה בראש וקבלת פנים זו שימשה גם הבטחה חגיגית, כי לאחיו היהודים לא יאוונה עוד כל רע. הביקור של הדיפלומאט היהודי בויניציה עשה על הכל רושם בל ימחה ומדפיס ויניציאני, שהשלים אז את סידור שולחן ערוך חושן משפט רושם בסופו: „...זיכני להשלים הספר הנכבד הזה י' בתמוז של"ד לפ"ק, עת נמצא פה האדון... ר' שלמה בכמ"ר נתן אשכנזי... אשר עינינו ראו את אשר לא ראו אבותינו למיום סור יהודה מעל אפרים, את עוצם יקר וגדולה אשר עשו אליו השרים פה אתנו, לא נעשה כאִלָּה לאיש עברי מיום חרבן בית קדשנו...".

השליש האחרון של המאה השש עשרה עבר במנוחה, ואז אף הוטב בהרבה מצב היהודים במובן הפוליטי. ירידת המסחר הויניציאני הכריחה את

השררה לטכס עצה כיצד להגבירו שוב ואחד האמצעים המנוסים לכך היה להזמין את אנוסי פורטוגאל לעיר. ואמנם הורשה בשנת 1589 מספר רב של אנוסים לבוא אל העיר והם הוכנסו לגיטו הישן. לשבת בשכנותם של היהודים הליוואנטיניים, שגם הם כמתישבים החדשים עסקו במסחר סיטוני בינלאומי. שנים מספר לפני כן החלו גם הרבה אנוסים שישבו בפירארה לעבור לוויניציאה, לרגל התגברות השפעת האפיפיור על מדינת פירארה. כך היו כבר האנוסים מפורטוגאל בסוף המאה ה־15 כוח גדול בתוך הקהילה. גם בשנים שלאחר כך גדלה הקהילה על ידי אימיגרציה. כן באו שתי פעמים משפחות רבות ממאנטובה, לרגל רדיפות היהודים בעיר זו (בשנת 1602 ובשנת 1629). אבל מספר אנשי הקהילה ירד פלאים בשנת 1631 לרגל הדבר הנורא ששרר אז בכל צפון-איטליה, ורק האימיגרציה הגדולה של יהודי פולין ואוקראינה בשנות ה־17-1648-49) ובואם של הרבה יהודים מווינה בשנת הגירוש 1670, הגדיל שוב את מספר תושבי הגיטו.

המצב הפוליטי של הגיטו המשיך להיות משביע רצון, ובשנת 1601, כשהקונדוטה נתחדשה, התחייבה בה אף הממשלה בפירוש לפטר את היהודים מחובת שמיעת דרשות של מטיפים נוצרים בכנסיותיהם, כמנהג רומי, למשל, במשך מאות שנים. השררה הגינה בכנות על היהודים ובוויניציאה לא היו מקרי התנפלות על הגיטו וגם לא מקרי חטיפת ילדים יהודים לשם טבילה, שתי הופעות שהיו חזון נפרץ באיטליה של המאה ה־17.

בשל היחס הטוב אליהם הצטיינו היהודים בנאמנות מיוחדת לריפובליקה ובהערצה כנה אל מוסדותיה ושלטונה. דבר זה בא לידי ביטוי בכתבי הוגי דעות יהודיים באיטליה של אז. עוד דון יצחק אברבנאל, איש המדינה המפורסם, שבילה את שנותיו האחרונות באיטליה וישב גם זמן ידוע בוויניציאה, העריך מאוד את הריפובליקה, וכמוהו שיבח אותה מאוד הרב הויניציאני המהולל ר' שמחה לוצאטו בספרו *Discorso Circa il Stato degli Ebrei*. היהודים גם סיפקו חלק הגון מתקציבה של המדינה, דבר שהיה בו גם מן הצדק, מפני שחלק הארי של המסחר הגדול נמצא בידי היהודים הליוואנטיניים והפורטוגוזים היהודים הרבו לתת כספים, בעיקר בימי המלחמות עם טורקיה, כשהריפובליקה נלחמה על קיומה ממש, ובמשך פחות מעשרים שנה בסוף המאה השבע עשרה, שלמו היהודים ארבע מאות אלף דוקאטים לצרכי המלחמות האלה. גם המסים ששילמו הסוחרים היהודים במישרין היו גדולים מאוד ואחד הגדולים שבהם, אהרן עוזיאל, שעליו עוד יסופר להלן, שילם במשך עשרים שנות מסחרו (במחצית השניה של המאה ה־17) 451.000 דוקאטים. היו גם מסים שהיה בהם מן העלבון, כגון חובת הקהילה לרהט ולקשט את האכסניה בשביל כל אורח מלכותי שהיה בא לעיר, מתוך אמתלה, שהואיל והיהודים מחזיקים את הבאנקים למשכונות, יש ברשותם כל מיני רהיטים וסחורות יפים, או המתנה שהיתה ניתנת לכל ראש משטרה (*Capitano Grande*) חיכה אחר מינויו, המעליב

ביותר היה מס, אמנם לא גדול, לכנסית סאן-ג'רמֵה (ירמיהו הקדוש), אשר באיזורו נמצא הגיטו.

למרות כל זאת היה המצב הכללי של היהודים בויניציאה טוב בהרבה ממצב אחיהם במקומות אחרים באיטליה (יוצאת מן הכלל היא רק ליורנו) ובאירופה בכלל. מצב זה התמיד עד אמצע המאה השמונה עשרה, ורק אז, כשבגופה של הריפובליקה לא היה כבר מתוס, כשהכל סימן את הסוף הקרוב, התרומם שוב גל של אנטישמיות בעיר ובמדינה. עכשיו לא היה עוד בידי הקהילה להתגונן כבמאות הקודמות, כי גם הקהילה היתה כבר במצב ירוד מאוד בכל המובנים (על זה יסופר באחד הפרקים הבאים). לפיכך כשנתחדשה הקונדוטה בשנת 1776, הכילה כמה גזירות קשות בכיוון הגבלת המסחר היהודי וגזירת גירוש מכל הקהילות הקטנות שבמדינה, אשר לא שכנו בגיטו סגור. הגירוש יצא לפועל זמן מועט לאחר חידוש הקונדוטה וגם הוא עזר לא מעט להפחתת האוכלוסיה היהודית בצפונה מזרחה של איטליה.

הקונדוטה משנת 1776 היתה בשביל היהודים הגרועה שבכל הקונדוטות, שנכרתו אתם במשך 410 שנים, ומצב היהודים נשאר רע עד נפול השלטון של הדוג'ה, עם כיבוש העיר בקיץ 1797 על ידי צבאותיו של נאפוליון. אז התכונן בעיר שלטון דימוקראטי, שבחר למועצת העיר גם שלושה אזרחים יהודים, וליהודים ניתן שויון גמור. אז גם בא הקץ לגיטו. בחגיגות רבה צעדה הפגנת האזרחים הנוצרים בשבעה עשר בתמוז 1797 אל הגיטו והרסה את שעריו. הרחוב המוליך לגיטו נקרא מאז רחוב האיחוד.

על ידי פעולה זו חוטל ביום אחד הגיטו הויניציאני, שהיה ראשון לגיטאות באיטליה וגם הראשון בין הגיטאות בחשיבותו הגדולה בעולם היהודי. הגיטו התקיים 281 שנה.

ו. חיי הכלכלה של יהודי ויניציאה

ההבדלים הסוציאליים בין הקיבוצים היהודיים בויניציאה היו גדולים מאוד. הם היו תוצאה של התחוקה הממשלתית, אשר הקפיאה כל קבוצה של יהודים בגדר זכויותיה וחובותיה הכלכליים. הקבוצה הגדולה ביותר מבחינה מספרית היתה הקבוצה האשכנזית, שאליה נצטרפו גם היהודים האיטלקים. הם קיבלו רשות ישיבה בויניציאה על יסוד תפקיד כלכלי מסויים שנמסר להם — ההלוואה ברבית. עסק זה שהיה פורח מאוד במאה החמש עשרה, הלך ונתמעט במשך המאה השש עשרה לרגל התחלת הירידה הכלכלית של ההמונים בויניציאה. מסתבר, שהיחידים שעסקו בעסק הבאנקאות, התחילו להתחמק מתפקיד זה, ובשנת 1534 נתהווה ההכרח להטיל את חובת החזקת הבאנקים על הקהילה עצמה. בתחילה היתה הקהילה חייבת להחזיק בבאנקים (הם נקראו „חנויות הלוואה“) כמאה אלף דוקאטים וברבות הימים הוגדל הסכום עד מאתיים אלף דוקאטים. החל משנת 1591 החזיקה הקהילה בקביעות שלושה באנקים. הם נמצאו כולם בגיטו „החדש“ (שהיה למעשה הישן), השכונה שבה גרו האשכנזים. הבאנקים